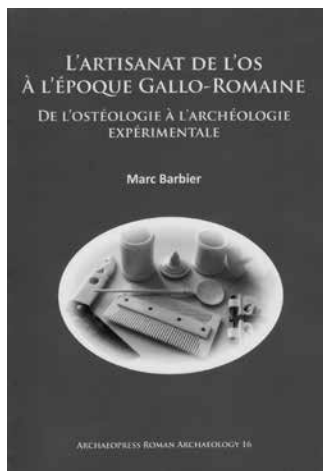

BOOK REVIEWS/ RECENZII

MARC BARBIER, *L'artisanat de l'os à l'époque Gallo-Romaine. De l'ostéologie à l'archéologie expérimentale*, Oxford: Achaeopress Publishing Ltd, Archaeopress Roman Archaeology 16, 2016, 140 pag. ISBN 978 1 78491 421 9

Arheologia experimentală este un domeniu care devine tot mai larg practicat în toată lumea. Această situație se datorează interesului omului contemporan atât față de modul de viață al comunităților arhaice, cât și față de tehnicile vechi de lucru, de utilitatea și rentabilitatea confecționării unor bunuri sau a pregătirii alimentelor.

În anul 2016, în cadrul seriei de monografii „Archaeopress Roman Archaeology” de la Oxford a apărut sub numărul 16 volumul semnat de Marc Barbier, *L'artisanat de l'os à l'époque Gallo-Romaine. De l'ostéologie à l'archéologie expérimentale*, care reprezintă o analiză a prelucrării osului în epoca galo-romană, bazată pe arheologia experimentală. Lucrarea cuprinde: Introducere, Stadiul cunoașterii, Aprovizionare, Osteologie, Originea matricelor, Mobilier arheologic, Prelevarea și pregătirea matricelor, Arheologie experimentală, Concluzie, Bibliografie, Planșe și Anexe.

„Introduction” descrie originea cercetării experimentale, etapele cercetărilor experimentale derulându-se între anii 1981 și 1996. Primele abordări ale prelucrării osului au demonstrat, pe de o parte, că această industrie era tributară, înainte de toate, materiei înseși, iar pe de altă parte, că ea implica obligația posedării de unelte adaptate transformării aceste materii prime.

În „État des connaissances” Barbier trece în revistă cele mai importante publicații în domeniul aplicării arheologiei experimentale care și-au adus contribuția la studierea tehnicilor de lucru și recon-

stituirea unor piese din os caracteristice epocii galo-romane. În această sinteză, este remarcată importanța arheologiei experimentale care poate compensa precaritatea unor date privind, de exemplu, spațiul de exploatare, caracterizarea uneltelor și a tehnicilor de lucru etc.

În „Approvisionnement”, sunt propuse, de la bun început, câteva întrebări-cheie de cercetare referitoare la artizanul de obiecte din os din epoca galo-romană: ce loc ocupa el în ierarhia socială; dacă își cumpăra materia primă; dacă lucra tot anul; dacă producția de obiecte din os era în completarea unei alte activități; dacă era sedentar sau itinerant; dacă vindea o parte din producția sa. Autorul subliniază că experimentul arheologic nu se poate realiza decât în raport cu aceste problematici de studiu.

„Ostéologie” include câteva aspecte generale despre morfologia osului, mai mult din perspectiva explicării unor diferențe tipologice ale materiei prime, accentul fiind pus pe oasele de bovine.

În „Origine des matrices” autorul discută despre forme și dimensiuni, deoarece „industria osului este tributară dimensiunii formelor”. De aceea, materia primă este analizată din perspectivă zoologică (selecția speciilor de animale – fiind preferate oasele speciilor domestice de talie mare, mai ales bovine), anatomică (selecția în funcție de morfologia oaselor – fiind preferate cele de tip lung), precum și din prisma zonelor scheletice exploatabile (centuri, coaste, membre).

O astfel de analiză este foarte utilă, de asemenea, pentru studiile arheozologice, deoarece putem observa ce părți ale scheletelor de animale, în cazul dat ale bovinelor, au fost mai des folosite și pentru ce tipuri de obiecte (fig. 2). Considerarea nu doar a formelor, dar și a structurii materialului osos este la fel de importantă în stabilirea funcționalității și rentabilității pieselor confecționate (fig. 13-44). Ca dovadă, autorul prezintă, în formă tabelară, „Mobilier archéologique”, care, de fapt, este o tipologie a obiectelor ținând cont de forma și funcționalitatea lor și de structura materialului osos din care au fost confecționate. Cred că era utilă o scurtă analiză a criteriilor care au stat la baza acestei tipologii și o descriere a fiecărui tip de obiecte.

„Prélèvement et préparation des matrices” aduce în discuție modul în care sunt confecționate plăcuțele și baghetele din oasele de bovină. Producerea plăcuțelor destinate pentru mâner și a celor pentru dinții pieptenilor triunghiulari din oase de bovină este destul de interesantă, deoarece în istoriografie acest tip de piepteni se consideră a fi produs din corn de cerb (fig. 52 și 61). În lucrarea de față, autorul

discută și despre piesele din corn de cerb (fig. 180, 386-392). În cazul baghetelor din os, deși pare un lucru simplu, autorul demonstrează că atât procesul de tăiere a semifabricatelor din oase de femur și tibia, cât și procesul de confecționare la strung (fig. 63-81, 190-211) sunt destul de migăloase.

„Archéologie expérimentale” constituie cea mai mare parte a lucrării, în care sunt prezentate etapele și rezultatele experimentului de confecționare, din oase de bovină sau corn de cerb, a diverse categorii de piese: piepteni, jetoane, linguri, medalioane, baghete, ace, cuțite, mânere, catarama, zaruri etc. Pornind de la o scurtă descriere a conceptului, autorul prezintă procesul de confecționare a câtorva tipuri de piepteni, având în calitate de model piese originale (fig. 82, 106, 119, 151, 156, 164). Sunt descrise toate etapele parcurse la confecționarea unui pieptene: tăierea plăcuțelor, șlefuirea lor, confecționarea niturilor, găurirea plăcuțelor, asamblarea celor trei straturi de plăcuțe și nituirea lor. Tăierea dinților reprezintă o etapă pe cât de importantă, pe atât de dificilă, deoarece necesită calcule exacte privind distanța între dinți, grosimea pânzei și unghiul de tăiere a lor. Pentru realizarea acestui proces și limitarea riscurilor de rebutare este necesară o foarte bună fixare a piesei semifabricate (fig. 89-91, 132, 142, 149). Autorul prezintă aici și măsurile de corectare și ajustare a marginilor dinților de pieptene prin metoda tăierii și șlefuirii (fig. 99-102, 170). Barbier discută despre decor și tehnicile de decor al pieptenilor, care în mare parte reprezintă incizarea unor puncte și cercuri. Unele categorii de piepteni conțin elemente de decor mult mai complexe și necesită un efort și o îndemânare mai mari, cum ar fi cazul celor cu capetele în stil zoomorf (fig. 106-112 și 138-139). În acest context, sunt prezentate și tipurile de instrumente folosite la aplicarea decorului circular și la tăierea elementelor zoomorfe (fig. 103-104, 110). Un caz, respectiv experiment, aparte îl prezintă pieptenii rectangulari cu două rânduri de dinți (fig. 199-120 și 151-153), care, deși sunt caracteristici mediului roman, au ajuns și în Barbaricum. Autorul nu dezbate originea lor culturală și arealul distribuirii lor, dar prin realizarea experimentului ne demonstrează modul în care acest tip de piepteni au fost confecționați, folosind, în calitate de materie primă, oase de bovină. Deși multe etape și tehnici sunt comune procesului de producere a pieptenilor triunghiulari, în cazul celor rectangulari există câteva detalii tehnice specifice, pe care autorul experimentului le aplică și le explică foarte bine, cum ar fi modul de confecționare a plăcuțelor

laterale, distribuirea și realizarea găurilor pentru prinderea lor prin nituire etc. (fig. 121-133).

Într-o altă serie de experimente realizate Barbier abordează producerea unor jetoane, medalioane, baghete, fusaiole, ace etc., care au necesitat abilități atât de tăiere, sculptare, șlefuire, cât și de mănuiere a strungului. Astfel, la producerea baghetelor, mânerelor, cutiilor, acelor de cusut și de prins părul, jetoanelor, autorul a folosit câteva tipuri de strung și de cuțite de tăiat. Folosirea strungului la confecționarea unor categorii de piese din os sau corn este un subiect discutat în literatură, deoarece, pe baza datelor scrise, a imaginilor antice și medievale, dar și a etnografiei, se încearcă reconstituirea inventarului necesar folosit de meșteri în epocile îndepărtate. Prin experimentele sale, Barbier descrie modul de confecționare a unor piese de os care necesită aplicarea procedurilor de turație. Toate mențiunile autorului sunt bazate pe calcule matematice și pe experimente practice.

Pe lângă tăierea simplă a osului, această tehnică se aplică, de fapt, în mai multe etape ale procesului de confecționare a pieselor de os. În cazul unor categorii de piese, cum sunt lingurile, mânerele, cuțitele din os, cataramele, zarurile etc., pe lângă tehnica tăierii se aplică incizia și sculptarea. Și în aceste cazuri, autorul a aplicat uneltele de măsurare, prindere, tăiere și câteva tipuri de cuțite pentru incizii și sculptare. Cele mai impresionante piese sculptate în Antichitate și Evul Mediu sunt cele sculptate în fildeș. Dar, după datele arheologice și după cum demonstrează Marc Barbier, din corn, mai ales de cerb, pot fi realizate diverse mânere, plăsele pentru cuțit, capetele sau corpul acelor de prins părul și baghetelor etc.

În concluzii, Barbier menționează că totul a pornit în anul 1981, când într-un sit arheologic din perioada galo-romană a fost descoperită „o excepțională concentrație de piepteni”. Astfel, în următorii 15 ani autorul a fost preocupat de cercetarea tehnicilor și reconstituirea inventarului necesar pentru producerea pieselor din os. Chiar dacă autorul nu dezbate probleme de ordin tipologic, apartenența culturală, distribuirea geografică etc., contribuția lui este extrem de importantă pentru înțelegerea tehnicilor de lucru folosite la prelucrarea osului. La realizarea experimentelor s-au folosit unelte contemporane (46, 56, 73, 85, 104, 117, 132), bineînțeles, că era mult bine dacă se făcea legătura cu diverse situații arheologice și piese descoperite în siturile galo-romane pentru a reconstitui și inventarul vechi.

Lucrarea este susținută de o bibliografie bogată referitoare la tema discutată, de numeroase planșe și anexe. Peste 580 de figuri ilustrează practic fiecare etapă a procesului de confecționare a pieselor din os și corn, prezintă diversitatea de unelte și tehnici folosite în experimente etc. Calitatea grafică și diversitatea coloristică a planșelor facilitează o mai bună înțelegere a tuturor aspectelor arheologiei experimentale practicate de autor. Anexele de la finalul lucrării reprezintă confruntarea piesele originale și a produselor experimentelor. Prin intermediul acestor experimente arheologice Barbier a demonstrat modul în care se confecționau diverse piese de os în perioada galo-romană, pentru care erau necesare multiple cunoștințe, abilități și competențe, de la modul de selectare a materiei prime până la decorarea artistică a lor. Autorul evidențiază că, pe lângă deprinderile necesare pentru practicarea acestui meșteșug, era nevoie de o maximă precauție, deoarece procesul presupunea o muncă migăloasă, lucrul cu fragmente de os relativ mici, fragile, care la o mică neatenție sau greșeală puteau conduce la rebutarea sau distrugerea semifabricatului. Cele mai dificile etape, după cum arată și experimentul, sunt perforarea, chiar și separată, a celor trei rânduri de plăcuțe și tăierea dinților pieptenilor.

Studiul lui Marc Barbier este, în primul rând, un exemplu de realizare a unui proiect de arheologie experimentală în domeniul „industrii osului”. În al doilea rând, contribuie la o mai bună înțelegere a modului de producție a mai multor categorii de piese din os care făceau parte din cotidianul mediului galo-roman. Unele dintre obiectele discutate în lucrare se găsesc și în alte medii culturale din perioada antică târzie. Aceste realități culturale ne permit să discutăm despre amploarea circuitului cunoștințelor, tehnologiilor și mărfurilor într-o anumită epocă.

Sergiu Musteață, Luminița Bejenaru